

Papp Adrienn

Egy oszmán kert – a budai pasák kertje¹

A budai pasák 17. századi palotájának régészeti kutatását a Budapesti Történeti Múzeum régésze, Gerő Győző kezdte meg 1955-ben. Terepi kutatását a II. világháború pusztításait követő helyreállítási munkák tették lehetővé. Ekkor ő tervátsátásokat vezethetett a palota feltételezett területén, tudományos igénnyel meghatározva a kutatandó területeket. Munkája nyomán sikerült egyértelműen a középkori Szapolyai-, majd Werbőczy-palotához és a későbbi budai pasák által lakott palotához köthető épületmaradványokat feltárni. Terepi munkája nem lehetett teljes körű, de az egykori palotakomplexumból nagyon fontos részleteket sikerült azonosítani.² A feltárást követő helyreállítási munkák során ezeket a romokat többnyire visszatöltötték, vagy az épület pinceszintjén megőrződtek.³

A régészeti kutatásoknak újabb feladatot a budavári újkori karmelita kolostorépület új típusú hasznosítása adott, a miniszterelnökség számára felújításra kerülő épületegyüttesben megelőző régészeti feltárást végeztünk. Ez a módszer annyiban tér el a Gerő Győző által folytatott munkáktól, hogy nem a tudományos kíváncsiság, hanem a felújítás földmunkái határozták meg, hogy hol végezhetünk régészeti feltárást. A Szapolyai-Werbőczy, majd a budai pasák palotájának területén így csak kis felületben dolgozhattunk, a munkák nagyobb része a palotától északra álló telken zajlott.⁴ A palota területén egyetlen egy nagy, összefüggő felszint tártunk fel a várfal mellett (1. kép), ennek eredményeit szeretném bemutatni.

<http://dx.doi.org/10.24391/KELETKUT.2019.2.23>

¹ E tanulmány a korábban angol nyelven megjelent cikk kissé módosított változata: An Ottoman Garden – the Palace of *beylerbeyis* in Buda. In: *Şerefe. Studies in Honour of Prof. Géza Dávid on His Seventieth Birthday*. Ed. by Pál Fodor–Nándor E[rik] Kovács–Benedek Péri. Budapest, 2019, 231–243.

² Gerő Győző, The Residence of the Pasha's in Hungary and the Recently Discovered Pashasaray from Buda. In: *Art Turc – Türkisch Art. 10th International Congress of Türkisch Art – 10 Congrès international d'art turc. Actes–Proceedings*. Genève, 1995. Ed. by F. Déroche. Genève, 1999, 353–360.

³ A palota feltárt maradványairól ld. Papp Adrienn, Rövid összefoglaló a budai pasák palotájáról. *Budapest Régiségei* 46 (2013) 167–185.

⁴ A feltárásról: Papp Adrienn–Szigeti Judit–Horváth Viktória, Három korszak – három lelet. Három kiemelkedő tárgy a budavári karmelita kolostor feltáráásából. *Budapest Régiségei* 50 (2017) 189–221.

Az újkori kolostorépületnél a várfal bástyaszerűen kiugrik, és ennek északkeleti sarka még 2010-ben megmozdult. A nagy esőzések során mérhetően dőlni kezdett, emiatt a mögötte levő földtömeg kiemeléséről és a falazat visszabontásáról született döntés. A földkiemelés során láthatóvá vált, hogy ez a falsarok betonból készült, és az eltávolított törmelékből az is megállapíthatóvá vált, hogy ezt a falszakaszt bombatalálat érte a II. világháborúban. Az esőzések nyomán a háború utáni kiegészítés mozdult meg, ennek teljes elbontására ekkor sor került. Az életveszély elhárítása végett a bástyaszerű rész északi oldalán nagy mélységig, délebbre haladva egyre kisebb mértékben lett a földfeltöltés elszállítva. Az északi részen egyértelműen nagy mennyiségű régészeti korú rétegsort is eltávolítottak, ugyanakkor a déli felében a török kori rétegek még a helyükön maradtak. Ekkor felszínre került egy korábbi, a bástya falától nyugatabbra húzódó városfal, amelyet az Árpád-kori városfallal azonosíthatunk.

Ezek után 2014 októberében 6 akna kialakításával kezdődtek meg a munkák a bástya területén. Az aknában lehetőségünk volt teljesen az altalajig leásni, ami jelen esetben közel 7 méter mélységet jelentett. A terület sorsa körüli viták nyomán az illetékesek végül a helyszín hasznosítása mellett döntöttek, és 2015 nyarán meg lehetett kezdeni a bástya déli kétharmadának feltárását. Gerő Győző egykor szondát nyitott a területen, ebből tudtuk, hogy a török kori járósíntet milyen mélységben várhatjuk. A feltárás során kiderült, hogy a felületet az újkorban alig bolygatták meg, így a török kori rétegek páratlan épségben kerültek felszínre.

A bástyát négy fal határolja. Nyugatról az Árpád-kori városfal, míg a másik három irányból a 16. századi erődítés falai; ezek egy körülbelül 40 méter hosszú és átlag 10 méter széles területet ölelnek körül. Nyugat felől ide egy török kori út vezet le, melynek kialakításakor a középkori falak rendjét megváltoztatták. A bástya területén legfelül felszínre került az 1686-os ostrom során leégett palota omladéka. A tűz hevességét mutatja, hogy a kerámia tetőcserepekből üvegszerűen kiolvadt a homoktartalom. A tűz mindent elemésztett, de bizonyos mértékig meg is őrzött. Az omladék alatt felszínre került egy egységes égett felület, amelyet néhány oszlophely és kisebb kövezett felületek tagoltak.

A bástya minden korabeli ábrázoláson jól azonosítható, De la Vigne metszetén egy épület áll felette,⁵ amely azonban Fontana képén nem látható.⁶ (2. kép) A régészeti adatok alapján most már bizonyosan tudjuk, nem állt a bástya felett épület, hanem az Árpád-kori városfal nyugati oldalán kapott helyet a palota fő szárnya. Maga a bástya területe nyitott volt, a keleti falon lőrések kerültek felszínre, míg a nyugatin elfalazott pinceablakok. A tagolatlan tér, az összefüggő burkolt felület hiánya és az oszlophelyek alapján itt kaphatott helyet a pasapalota kertje. A feltárás során itt megálltunk, a tervezők ezt a szintet elfogadták. Így

⁵ De la Vigne, 1686. Budapest Történeti Múzeum Metszettár, ltsz. 2004.9.1.

⁶ Rózsa György, *Budapest régi látképei (1493–1800)*. Budapest, 1963, kat. 27.

1. kép A régészeti feltárás alaprajza. Készítette Viemann Zsolt és Keveváry Zsolt

láttuk biztosítottak, hogy a mélyebben fekvő emlékek, a korábbi szondákban megjelenő falak megmaradhasanak. (3. kép)

A budai pasák palotájáról az eddigi kutatások alapján tudjuk, hogy több udvar köré szerveződött épületekből állt, fő szárnya a Dunára nézett. Az udvarok részletei felszínre kerültek, kivétel nélkül kővel burkoltak voltak. Ismert a palota fürdője, egyik bejárata az őrhelyekkel és számos egyéb épületfal. Az általában töredékes információkhoz képest nagy lehetőséget jelentett a kert feltárása.

A kert látszólag egyszerű fogalom, funkciója mégis összetett, és éppen ezért a megformálása is. A kertek olyan építészeti alkotások, amelyeknek egy része maradandó, lényegüket azonban az állandóan változó, élő növényzet adja. Régészeti módszerekkel többnyire az épített elemek találhatók meg, a felszínre kerülő magok csak töredékei lehetnek az egykori változatosságának. A történeti korokban fontos szerepet kaptak a kimondottan élelmiszertermelésre kialakított gyümölcsös és zöldséges kertek. Ugyanakkor folyamatosan jelen voltak a pihe- nésre alkalmat teremtő virágos-fás kertek is.

A klasszikus iszlám kertek sivatagos-félsivatagos területeken alakultak ki, éppen ezért mesterséges alkotások, amelyeket szinte minden esetben fal övez. A kert öntözéséhez szükséges víz biztosítása kiemelt szerepet kapott, és gyakran műszaki bravúrokat igényelt.⁷ Az egyik legelterjedtebb kertforma a négyzetes vagy téglalap alakú volt, amelyet négy részre osztottak. Ezek között az egységek között kialakított választóvonalakat a vízfolyások vagy az utak adták. A kertek jellegzetes elemei lehettek a vízzel teli medencék vagy kis kerti épületek.⁸ A középpontból négy irányba vezető víznek külön szimbolikus jelentése volt, a paradicsomi kert négy folyóját jelképezik. A Paradicsom mint a sivatag ellentéte, az élet allegóriájaként jelenik meg, és ezt szimbolizálják a földi kertek is.

A kerteknek ezen túl bizonyos éghajlati kívánalmaknak is meg kellett felelniük, árnyas helyet biztosítottak az arra járóknak, valamint vizet a szomjazóknak és természetesen a növényeknek. Bámulatos vízelvezetési és víztartási rendszerek készültek, amelyek épített emlékei több esetben fennmaradtak.⁹ A ma is működő történeti kertek közül a leglátványosabbak közé számít a Tádzs Mahal kertje (épült 1632 és 1647 között) Agrában vagy Hümájún (megh. 1556) sírépítményéé Delhiben. Régészeti feltárásokon is előbukkannak maradványaik, így Kairóban egy korai kert téglával kerített részlete és a hozzá tartozó kút került napvilágra.¹⁰

⁷ Géczy János, *A muszlim kert*. Budapest, 2002, 32–33.

⁸ Michele Bernardini, Die Gärten von Samarkand und Herat. In: *Der islamische Garten*. Hrsg. von Attilio Petruccioli. Stuttgart, 1994, 239.

⁹ James L. Wescoat Jr., Water, Waterworks in Garden Archaeology. In: *Sourcebook for Garden Archaeology. Methods, Techniques, Interpretations and Field Examples*. Ed. by Amina-Aïcha Malek. Bern–Berlin–Bruxelles, 2013, 421–452.

¹⁰ Stéphane Pradines, Fatimid Gardens. Archaeological and Historical Perspectives. *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 79 (2016) 473–502.

2. kép A budai pasák palotájának ábrázolása Fontana metszetén

3. kép A kert felszíne, ásatási fotó. Papp Adrienn felvétele

Az iszlám hagyományok mellett a Bizánci Birodalom épített emlékei voltak nagy hatással az Oszmán Birodalom művészetének a formálódására. A bizánci kertekről a fő forrásanyagot néhány képi ábrázolás mellett az írott emlékek adják. Különösen szép példa látható az isztambuli Chora templom (ma Kariye camii) belső narthexének mozaikjai között. Itt is medencéből kifolyó vizet mint forrást és körülötte növekvő fákat, virágokat látni (4. kép). A négy folyót jelképező vízfolyás a korai bizánci kertek elemei között is megjelent, majd a 12–13. századra kikopott a szimbolikából. A városok határában kialakított nagyméretű gyümölcsös és zöldséges kerteket a török támadások hatására a bizánci lakosok elhagyták. Az antikvitásra és a korai bizánci időszakra jellemző vidéki villák a harcoknak is köszönhetően eltűntek, velük együtt a körülöttük lévő nagyobb, pihenésre tervezett kertek is. Az oszmán terjeszkedéssel párhuzamosan a városok belsejében kialakított zárt kertek váltak elterjedté, melyeknek az élel-miszer-termesztés is feladatuk volt.¹¹

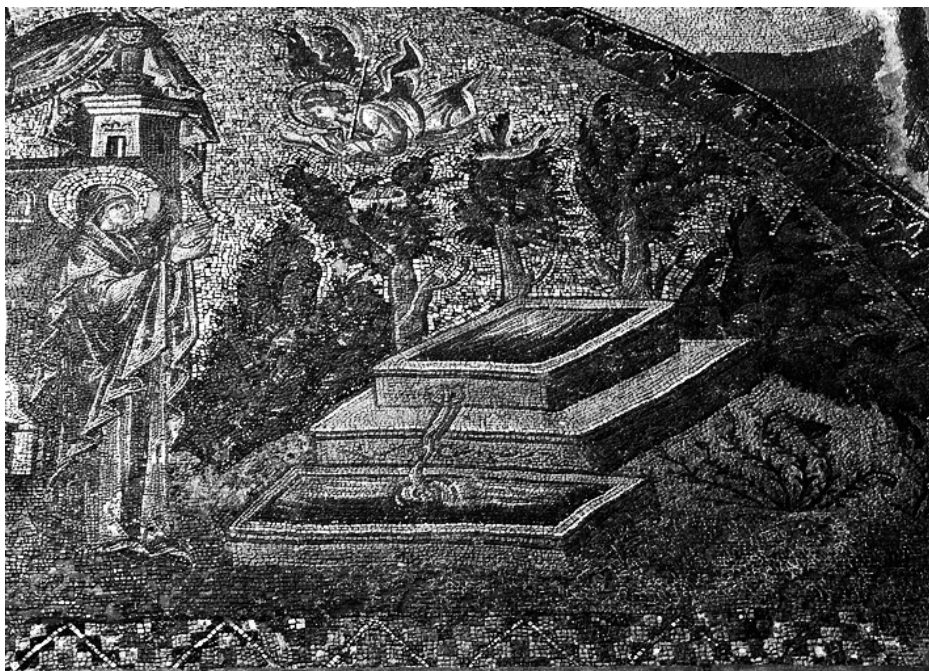
A budai kertet megszemlélve nem találjuk meg benne sem az iszlám kertek szabályos osztását, a négyfelé tagolt kertet, sem a sok vízfolyást vagy medencét. Az oszmán kertek ugyanis nem a klasszikus iszlám hagyományokat viszik tovább. Egyrészt a közvetlen előkép ebben is, mint oly sok más dologban, a Bizánci Birodalom kertkultúrája. Másrészt az Oszmán Birodalom kialakulásának helyén az éghajlat nem tette szükségessé a végletekig szabályozott kert ápolását, mint amit a sivatagos környezet megkívánt a közel-keleti államalakulatoktól. Az oszmán városok túlnőtték falakkal övezett határaikat, és a szélük összeolvadt a környező természettel. Ezt az ottlakók ki is használták, a környező erdőkbe, ligetekbe sétautak vezettek.

A városokban egyes intézmények, dzsámik, kolostorok, türbék körül parkokat alakítottak ki. Ezek létrehozását alapvetően a funkcionalitás és a többi épülethez való viszonyuk határozta meg. Egyrészt az utaknak feladatuk volt, biztosítaniuk kellett az összeköttetést az egyes épületek között, másrészt a körülöttük álló építményekhez is igazodniuk kellett. A temetők, a türbék környéke sírkert volt, ahol a sírok között, körül fás-ligetes kert alakult ki. Találhatunk a városokban olyan fallal körülvett kerteket, amelyeket megnyitottak a lakosság számára is.¹²

Kevesebbet tudunk a házak, paloták kertjeiről, bár az írott források gyakran említik ezeket. Evlia Cselebi utazásai során a legtöbb városról azt írja, hogy a házakhoz kertek tartoztak, gyakran gyümölcsöskertek, máskor a virágok jelenlétét emeli ki. Az oszmán házak, paloták alapvetően udvarok köré szerveződtek.

¹¹ Costas N. Constantinides, *Byzantine Garden and Horticulture in the Late Byzantine Period, 1204–1453. The Secular Sources*. In: *Byzantine Garden Culture*. Ed. by Antony Littlewood–Henry Maguire–Joachim Wolschke-Bulmahn. Washington, 2002, 87–103.

¹² Maurice Cerasi, *Der osmanische Garten im Spiegel der Landschaft des Bosporus*. In: *Der islamische Garten*, 217–236.

4. kép Mozaik a Chora templom belső narthexéből

Ezek nem nevezhetők klasszikus értelemben vett kertnek. Gyakran tornác övezi az épületeket, és sok a lekövezett terület közöttük. A paloták esetében azonban kertnek is helyet teremtettek. A Topkapi palota egyes udvarait szintén burkolat fedte, de találunk benne medencét, füves, fás, virágos részeket, s egyes leírások és miniatúrák szerint vadállatok is sétáltak benne.¹³

Az oszmán elit számára Isztambul és a szultáni palota által diktált „divat” volt a követendő példa. Ennek megfelelően a vidéki városokban, Anatóliában és az európai földrészen szintén a városok környezetében kialakuló, a város életébe bevonódó kerteket, erdőket, ligeteket találunk. Evlia Cselebi is külön számba veszi útleírásában az adott város sétahelyeit, amelyek között nemcsak türbék és kolostorok, hanem erdők és hegyek is szerepelnek.

Evlia Cselebi a magyarországi hódoltság kertjei közül a mediterrán éghajlatú Pécs mevlevi kolostorát övező kertről írja a legszebbeket, és ezt később, többek között Konja ismertetésekor is felsorolja a birodalom legszebb kertjei között.¹⁴

¹³ Nurhan Atasoy, *15. yüzyıldan 20. yüzyıla Osmanlı bahçeleri ve hasbahçeler*. İstanbul, 2005, 106.

¹⁴ Sudár Balázs, *Pécs 1663-ban. Evlia cselebi és az első részletes városleírás*. Pécs, 2012, 140.

Buda bemutatásakor azt írja, hogy több mint 7000 kertje van,¹⁵ ami inkább azt jelenti, hogy elég sok. De néhány részletet is elárul. A legszebben a Lőpormalom körüli kertet jellemzi, ahol rózsakertről, gyümölcsösről, rétről és tulipánokról is szól.¹⁶ A Lőpormalom az erődített városon kívül állt, önálló négysaroktornyos erődítmény volt, melynek környezetét a termálvizes források, tavak határozták meg. Ez a kert azonban nem új keletű, már a 16. század második felében is létezett, mert Szokollu Musztafa budai pasa is említi alapítványának összeírásában és Miftah Baba kertjének nevezi.¹⁷ A közelben állt Gül Baba tekkéje, amelynek a paradicsomi Iremhez hasonlatos kertjéről hallunk Evliánál.¹⁸

A város körüli területek Buda esetében is a város pihenőhelyei közé tartoztak. Itt említésre kerül Hizir Baba kertje, akinek tekkéje és türbéje is a várostól nyugatra állt. De Gürz Iljász hegye¹⁹ és a régi királyi kertek²⁰ is.²¹

A közkertek mellett a házak és paloták kertjeiről is fennmaradt néhány említés. Evlia Cselebi a nagy külváros²² házaival kapcsolatban azt írja, hogy gyümölcsösük és virágoskertjük is van.²³ Reinhold Lubenau majd száz évvel korábban (1587) járt Budán, és már ekkor ő is ugyanezt tapasztalta: „a nagyurak szép kertekkel veszik körül házukat”.²⁴ Azonban a kert nem volt természetes jelenség a város bármely részén, a börcserzők városnegyedéről Evlia Cselebi kifejezetten megjegyzi, hogy a házakhoz nem tartozik kert.²⁵ A mai Tabánban folytatott felmérések alapján azonban tudjuk, hogy udvaraik ezeknek a házaknak is voltak.²⁶

A 16. század második felében a „nagyurak”, pasák inkább a Duna-part közelében alakították ki lakhelyüket; Szokollu Musztafa beglerbégről úgy hírlik, hogy fia a palota ablakából a Dunába tudott ugrani.²⁷ Ezek a budai oszmán paloták a Boszporusz-parti épületek hangulatát idézhették,²⁸ sajnos sem álló, de

¹⁵ Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemed Zillî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*. Topkapı Sarayı Bağdat 305 yazmasının transkripsiyonu-dizini, VI. Haz. Yücel Dağlı–Seyit Ali Kahraman. İstanbul, 2002, 150.

¹⁶ *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, VI. 151.

¹⁷ İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, D 7000 9°.

¹⁸ *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, VI. 147. A pécsi mevlevi kolostor és a város környéki kertek esetében is ezt a jelzöt használta. Jelentéséről részletesen ld. Sudár, *i. m.*, 137–141.

¹⁹ A mai Gellért-hegy.

²⁰ A középkori királyi kertek a Várhegy déli végében, a királyi palota melletti lejtőkön húzódtak. Kis reneszánsz pavilonját Magyar Károly és Tóth Anikó tárta fel.

²¹ *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, VI. 150.

²² Ezen a mai Vízivárost értették, azaz a Várhegy és a Duna közötti területet.

²³ *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, VI. 144.

²⁴ Haraszi Sándor–Pethő Tibor, *Útikalandok a régi Magyarországon*. Budapest, 1963, 89.

²⁵ *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, VI. 143.

²⁶ Papp Adrienn, Török kori tímárműhely emlékei a budai Tabánban. In: *Mesterségek és műhelyek a középkori és kora újkori Magyarországon*. Szerk. Benkő Elek–Kovács Gyöngyi–Orosz Krisztina. Budapest, 2017, 431–440.

²⁷ Takáts Sándor, *Rajzok a török világból*. I. Budapest, 1915, 117.

²⁸ Cerasi, *i. m.*, 226–229.

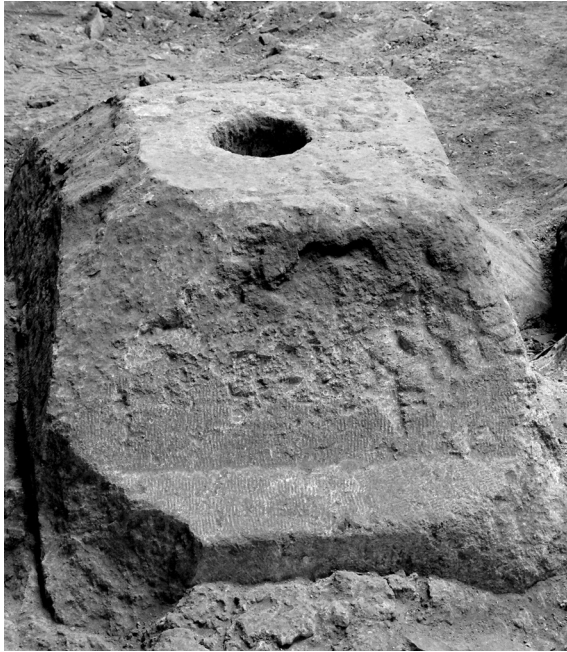
még régészeti emlékeink sincsenek róluk. A tizenöt éves háború harcai készítették a budai kormányzókat arra, hogy felköltözzenek a jobban megerősített Várhegyre. Ekkor alakították ki a pasapalotát Szapolyai egykori reneszánsz palotája helyén, amelyet teljesen átformáltak az oszmán igények szerint. Ennek egyik lépése volt kert kialakítása a bástyában, amire már a háború lezárulása után kerülhetett sor. A vár erődítményeinek modernizálását célozhatta a bástya megépítése a 16. század első felében, ezért lőrések is készültek a falán.

De most egy kicsit részletesebben arról, hogy mi is került újabban felszínre. A kertbe vezető utat még Gerő Győző tárta fel, éppen ennek a területén jelölte ki egyik szondáját. A lejáró mindkét oldalát török kori falak szegélyezték, és az 1960-as évek feltárásaiból kiderült, hogy a hatalmas középkori pincéket feltöltve és a reneszánsz palota falait visszabontva alakították ki az oszmán palotát. Ekkor készült a lejáró is, melyet végig leköveztek, alatta pedig több visszabontott középkori fal található.

Maga a kert a bástyában kapott helyet, felszínre került egykori járósíntje, amely keményre égett az 1686-os tűzben. (5. kép) Ez a járósínt alapvetően föld volt (minden bizonnyal füves terület), a falak mellett kisebb felületeken lekövezett részeket is találtunk. A keleti és a nyugati városfallal párhuzamosan egy-egy kőfal húzódik a felszín alatt. Ezek egyrészt szondákban tűntek elő, másrészt

5. kép A kert égett felszínén a palota omladéka látható, ásatási fotó. Papp Adrienn felvétele

6. kép Egy oszlopalapzat. Papp Adrienn felvétele

7. kép A keleti falon látható lőrés elé helyezett oszlopalapzat, ásatási fotó.
Papp Adrienn felvétele

a terület közepéről készített georadaros felmérésen is egyértelműen látszik a vonaluk.²⁹ A nyugati falon sorban oszlopalapzatokat találtunk in situ, összesen öt darabot. (6. kép) Ezek közel azonos távolságban helyezkednek el egymástól, és egészen a déli falig követhetők. Északon a korábban említett 2010-es földkiemelés már bolygatta a szintjüket, de valószínűleg abban az irányban is folytatódtak, mert a törmelékből jöttek elő kőalapzatok. Hasonló kövek a keleti és a nyugati városfal mellett (közvetlenül a falak mellett) is felszínre kerültek, hat darab a keleti fal mellett és három a nyugati fal mellett. A nyugati fal déli szakaszán Gerő Győző egyik kutatóárka húzódott, és arról nincs információnk, hogy ő talált-e itt ilyen jellegű köveket. Ezekon kívül még további két oszlopalapzat került elő a kert középső részén. Minden oszlopalapzatra jellemző, hogy egy körülbelül tíz centiméter átmérőjű lyuk található a közepükön, amely a fa oszlop csapolásának a helye. Ezek a „lyukas kövek” jellegzetes építészeti elemei a hódoltság török kori lakóházainak.³⁰ Jelen esetben a sávalapon elhelyezkedő alapzatok mind szépen faragott kövek voltak, csonka gúlát formáztak. A falak melletti alapzatok azonban minden esetben amorf kövekből lettek kialakítva, bár a faltól távolabbi oldaluk gyakran élszedett. A kert közepén elhelyezkedő két kő középkori profilált nyíláskeret-töredékekből készült. A keleti fal mellett elhelyezett alapzatok közül az egyik pontosan egy lőrés elé került, így annak használatát ellehetetlenítette. (7. kép) Egy időben a kert és a lőrések nem funkcionáltak, ekkor a bástya belső tere elveszítette hadi jellegét.

Ezek az oszlopalapzatok egy tetőszerkezetet tartottak. Oszmán miniatúrákon ábrázolt kerteken a körítőfalak mentén általában egy oldalról nyitott, de tetővel ellátott, oszlopos folyosó húzódik. Gyakran körben a kertek négy fala mellett is ilyen építmények láthatók. Effajta szerkezet állhatott a bástya nyugati fala mentén. Ez az oszlopsor 2,5 méterre húzódott az Árpád-kori városfaltól, és a lejárótól északi irányban 12,5 méteren keresztül bizonyosan állt is. Ez a nyugati fal mellett kialakított tetőt tarthatta. Érdekes, hogy fal mellé is helyeztek oszlopalapzatokat, bár elég lehetett volna a tetőt a kőfalba rögzíteni. Ezt a tetőzetet alapvetően fa szerkezetűnek vélhetjük, az omladékban semmi nem utalt téglagy kő használatára.

A bástya déli falának közelében több oszlopalapzat látható, a terület közepén is. Vélhetően itt a bástya teljes déli vége, mintegy 6 méter szélességben fedett volt. A keleti oldal nagyon furcsa. Elkészült a fallal párhuzamos sávalap, de oszlopok nem kerültek rá. Ugyanakkor a fal mellett sorakozó oszlopalapzatok arra utalnak, hogy itt is állt egy oszlopsor. Talán a kőfal felmagasítását célozta, mert ezen az oldalon az csak 1,5 méterrel emelkedett a török kori szint fölé.

²⁹ A felmérést Bertók Gábor és Lóki Róbert készítette 2015-ben.

³⁰ Adrienn Papp, *Ottoman Earth Architecture in Buda (1541–1686)*. In: *Earthen Architecture in Muslim Cultures. Historical and Archaeological Perspectives*. Ed. by Stéphane Pradines. Leiden–Boston, 2018, 249–266.

8. kép A kert égett felszínén látható lyukak, ásatási fotó. Papp Adrienn felvétele

A feltárt felszín másik érdekessége, hogy rengeteg kis lyukat találtunk, amelyek az átégett felszín jó állapotban megőrzött. (8. kép) Ezek közül kettőben in situ nagyméretű vas cövek volt. A lyukak a bástya hosszában és annak középső tengelyében sűrűsödnek. Funkciójukat tekintve vagy valamilyen árnyékoláshoz használható textilt rögzítettek velük, vagy a növények kikarolásához lehetett rájuk szükség.

Ami viszont nem volt ebben a kertben, az a kút. Egy elvezető csatorna felszínre került, amely a palota felől vezette ki a vizet, de sem kúttest, sem vízvezetékcsövek nem voltak a területén. A Várhegyre nehezen lehetett a vizet feljuttatni. Bár működtek ásott kutak, még a telek északi végében is került felszínre, a palota vízellátását a Dunából felvezetett vízzel oldották meg.³¹ Az egykori ferences templomból kialakított dzsámi mellett állt a csorgókút, amelyet ez a víz táplált. A palota területére is bizonyosan bevezették a vizet, így a palota fürdőjéhez. A kertekhez általában nemcsak a látvány és a hangulat kedvéért

³¹ *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, VI. 145.

építettek kutakat, medencéket, hanem a növények öntözése érdekében is. Buda éghajlata esetén lehet, hogy nagyobb gondnak ítélték egy kút kiépítését és a fagyok miatti karbantartását, mint a szükségességét. És az öntözést megoldották másképpen, például hordókból.³²

Az itt tartott növényekről még nincs képünk. A terület nagyobb fáknak nem nyújt elég helyet, így inkább virágoskertre, esetleg gyümölcsösre gondolhatunk. A leégett felületekről raktunk el mintákat, ezek elemzése még nem történt meg; az talán tud majd némi támpontot adni. Sajnos a virágok magjai ilyen körülmények között nem maradnak fenn, pollenanalízisre alkalmas nedves környezet itt nem volt. Így a pasák kertjében illatozó növényekről csak elképzelésünk lehet. A leggyakrabban a rózsát, a tulipánt és a jácintot említik az oszmán kertek kapcsán,³³ s mivel ezek a virágok a budai éghajlaton is megteremhetnek, így akár itt is ezek díszíthették a kertet.

An Ottoman garden – the garden of the *beylerbeyis* of Buda

Adrienn PAPP

In the seventeenth century, the palace of the *beylerbeyis* of Buda stood on the Várhegy (Castle Hill). Some parts of the palace were excavated between 2014 and 2017. In addition to the excavation of micro areas, a larger sector next to the castle wall that jutted out as a bastion was found. On this particular site a severely burned surface underneath the debris of the palace was unearthed: the stone foundation of the wooden columns was discovered in situ. This site was identified as the garden of the palace. The location of the foundation of these columns allowed to extrapolate the peculiar structure of Ottoman gardens that shared a common pergola-like feature supported by columns.

In his travelogue, the Ottoman globetrotter, Evliya Çelebi mentions only the garden of the palace of the *beylerbeyis* of Buda. His description, on the other hand, reports that gardens were most often attached to residences and that several large-size public parks existed. Of these, a garden nearby the gunpowder mill (*baruthane*) in the proximity of the embankment of the Danube River north of the town may have been the most spectacular.

³² Tudjuk, hogy a Várhegyen álló közfürdőbe is számarháton hordták fel a Duna vizét. (Uo.)

³³ Atasoy, *i. m.*, 34–77.